

4. Občan a právo

Právo je jedním z nejdůležitějších prostředků stabilizace sociálních vztahů již od vzniku lidské civilizace. Je pro společnosti nezbytné, jelikož ani nejnávratnější z nich nemůže žít bez řádu a pravidel. Vždyť i každá revoluce, byť dočasně destabilizující společenské poměry, nakonec vytvořila nový řád. Proto je možné říci, že nedílnou součástí života každého občana jsou právním řádem upravená práva a povinnosti, která nás provázejí od narození (v některých případech již od početí) až do smrti (v určitých případech i poté). Obecně lze tvrdit, že člověk je právem řízen, omezován, opravňován, ochraňován a někdy i trestán. Právo vzniká současně se státem, kdy upravuje zájmy určité „vládnoucí“ části společnosti, které rovněž prosazuje a upravuje. Právo pak označuje to, co je právní, nebo naopak v rozporu s tímto zájmem.

Právo stanovuje, jakou rychlostí je možno jet v obci, určuje podmínky platného uzavření manželství, reguluje četnost reklam na televizní obrazovce, chrání vlastnické vztahy, instruuje nás, jak uplatňovat reklamní nároky, zaručuje zdravotní péči, sankcionuje jedince, kteří se dopustili trestných činů či přestupků, atd. Takřka každý společenský vztah je právem regulován, až by se mohlo na první pohled zdát, že svobodná vůle člověka je nadměrně omezoována. Na tomto místě je však nutné si uvědomit, že účelem právního řádu není občana zotročit, nýbrž poskytnout jistotu a ochranu jemu a jeho právům ve společnosti; bez ukotvení práv jedince by ve společnosti došlo k anarchii. A proto při tvorbě právní úpravy musí její tvůrci vždy myslet na to, jak postihnout ty jedince, kteří by porušovali právem stanovené příkazy a zákazy; z toho vychází požadavek, aby každá norma stanovící povinnost určitého chování byla spojena s efektivní sankcí pro případ nesplnění právní povinnosti. Právo však nemůže spoléhat pouze na hrozbu trestu, velký význam má působení sociálního prostředí, v němž se občané, vůči kterým jsou právní předpisy adresovány, nacházejí. S tím souvisí problematika cílené výchovy k úctě k právnímu řádu. Ne vždy je sankce uložená zákonem účinnější než vlastní pocit provinění.

Právo a jeho členění

Pojem právo nelze jednoznačně vymezit, může být definováno v různých rovinách, např.:

- v rovině **sociální** (jako systém společenských vztahů určující obsah těchto pravidel a zároveň výsledek normativní regulace),
- v rovině **mocenské** (jako prostředek realizace státní politiky, resp. mezinárodní politiky),
- v rovině **informační** (jako nositel informací pro adresáty norem),
- v rovině **normativní**.

Zpravidla se setkáváme s definicí práva v rovině normativní, tj. **právo** představuje systém pravidel regulujících chování lidí.

V obecné rovině můžeme právo chápat ze dvou hledisek:

- právo pozitivní,
- právo přirozené.

Pozitivní právo - soubor pravidel chování uznaných a zaručených státem; charakteristickým rysem tohoto pojetí je předpoklad, že právo je výrazem lidské aktivity.

Přirozené právo - univerzálně uznané principy chování, které vyplývají z řádu přírody a lidské přirozenosti; existuje nezávisle na státu, jeho principy mají původ v přírodě, bohu či v lidském rozumu.

Např. genocida Židů v nacistickém Německu odpovídala tehdejším zákonům (pozitivnímu právu), avšak z hlediska přirozeného práva se jednalo o zločin.

Dále lze právo členit na:

- právo objektivní,
- právo subjektivní.

Právo objektivní - souhrn právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem; představuje právní řád státu.

Subjektivní právo - vzniká jako realizace objektivního práva, rozumí se jím obsah konkrétního právního vztahu. Vyjadřuje míru možného chování účastníka právního vztahu, ten může, avšak nemusí své subjektivní právo (oprávnění) využít.

Např. objektivní právo určuje, v jakých případech se občan může proti rozhodnutí soudu odvolat, ten se však může rozhodnout, zda práva podat odvolání (což je jeho subjektivní právo) využije, či nikoliv.

Z hlediska, zda právo přihlíží spíše k „zájmu“ státu či jednotlivce, rozlišujeme:

- právo veřejné,
- právo soukromé.

Právo veřejné je charakteristické tím, že upravuje právní vztahy mezi státem jako nositelem moci a občany, resp. jinými právními subjekty. Projevuje se zde nadřazenost státu vůči ostatním účastníkům právních vztahů, např. v právu trestním (soud × obžalovaný).

Naopak **právo soukromé** spočívá na principu rovnosti účastníků právních vztahů, tedy nikoliv na nadřazenosti.

Typickým příkladem soukromoprávního aktu je sepsání obchodní smlouvy, k čemuž všechny strany přistupují v rovném postavení.

Platné právní normy lze třídit do dvou kategorií:

- právo hmotné,
- právo procesní.

Právo hmotné - obsahuje materiální normy vymezující subjektivní práva a povinnosti (co je zakázáno, dovoleno, oprávněno a jaké sankce jsou stanoveny za porušení norem).

Právo procesní - stanoví, jakým formálním způsobem mohou být tato práva a povinnosti uplatněny, resp. vynuceny, jaká další práva a povinnosti mají účastníci v soudním či jiném řízení apod.

Např. dle zákoníku práce má zaměstnanec nárok na dovolenou (norma hmotného práva), pokud by mu ji však zaměstnavatel nechtěl přiznat, může se jí zaměstnanec domáhat soudní cestou, např. podáním žaloby (norma procesního práva).

Od pojmu právo je nutno odlišit pojem morálka, jež představuje souhrn určitých pravidel, příkazů nebo zákazů, jimiž by se měl člověk řídit. Morálka je pojmem širším, protože ne vše, co je nemorální, musí být vždy porušením práva.

Její dodržování podléhá sociálnímu tlaku a vlastnímu svědomí. Tím se zásadně odlišuje od práva, které, jak již bylo uvedeno výše, je stanovené, vynutitelné a jeho porušení sankcionované státní mocí. Například manželská nevěra není v rozporu s českým právním řádem, avšak z morálního hlediska je odsouzenihodná.

Právní věda

Právní věda - věda o právu, právních normách, právních vztazích a jejich subjektech, vč. jejich práv a povinností, o chování subjektů v souladu nebo v rozporu s právem, o společenské podmíněnosti práva jakožto normativního systému, jeho vzniku, charakteru a jeho působení na společnost, o právní normotvorbě, o právním jazyku a informacích. Rozvíjí se v interakci s ostatními společenskými vědami, např. filozofií, etikou, logikou, psychologií, sociologií, politologií a ekonomickou vědou.

S výzkumem práva a právní vědy souvisí i další vědní disciplíny, které nejsou součástí právní vědy, nýbrž jiných věd, avšak přinášejí cenné poznatky pro rozvoj jednotlivých oborů právní vědy, jako jsou např. soudní lékařství, kriminalistika a psychiatrie.

Soudobá právní věda se dělí na různé obory; jsou jimi např.:

- **právní filozofie** - zabývá se obecnými otázkami práva a souvisejících sociálních jevů, usiluje o poznání podstaty práva,
- **teorie práva** - rovněž se zabývá obecnými teoretickými otázkami práva, tj. takovými, které překračují rámec jednotlivých právních odvětví,
- **právní dogmatika** - jejím cílem je poznat obsah práva,
- **právní sociologie** - zkoumá vztah práva a společnosti,
- **právní psychologie** - řeší psychologický dopad práva,
- **teorie tvorby práva** - zkoumá legislativní proces, tedy proces tvorby právních norem,
- **právní logika** - zabývá se právním myšlením,
- **právní informatika** - řeší právo jako informační systém,
- **právní komparatistika** - věnuje se srovnáváním právních řádů a velkých právních systémů,
- **právní historiografie**, která se zabývá vývojem práva, státu a právního myšlení.

Nejrozsáhlejší části právní vědy představují jednotlivé právní obory platného práva, a to jak ty tradiční, jako jsou např. právo ústavní, občanské, trestní, správní, obchodní a pracovní, tak i nové, tzv. průřezové, např. právo životního prostředí, právo firemní, letecké a právo zdravotnické.

Stále řešenou otázkou stran **práva a morálky** je hledání podstaty jejich vztahu. Právo i morálka by měly vést ke spravedlivě fungující společnosti, ne vždy však určitou věc posuzují stejně (např. nevěra je morálně odsouzenihodná, nicméně právem nezakázaná). Právo a morálka jsou dva rozdílné pojmy:

Právo - soubor s prvky ochrany, vynutitelnosti a hrozbou sankce norem závazně regulujících vztahy ve společnosti.

Morálka - souhrn určitých pravidel, příkazů nebo zákazů, jimiž by se měl člověk řídit. Její dodržování podléhá sociálnímu tlaku a vlastnímu svědomí.

Tím se zásadně odlišuje od práva, které, jak již bylo uvedeno výše, je stanovené, vynutitelné a jeho porušení sankcionované státní mocí. Existuje několik hlavních **proudů**, posuzujících **vztah práva a morálky**.

- **Právo jako doplněk morálky** (Platón, Aristotelés, I. Kant)
  - všechno lidské jednání je morální, právo vystupuje jen jako doplněk, kdy selhává naše vědomí povinnosti,
  - právo získá větší morální sílu, když bude veřejně zdůvodňováno,
  - každá sankce by měla být morálně zdůvodněna.
- **Mezi právem a morálkou není žádný vztah** (J. Austin):
  - morálka je jen subjektivní záležitostí, nemůže být nikdy objektivní, zatímco právo objektivní záležitostí je,
  - lidstvo se nemůže shodnout na obecných morálních zákonech a normách, právo nelze odvodit z morálky.
- **Právo je minimem morálky** (G. Jellinek):
  - představuje určitý kompromis mezi výše uvedenými názory,
  - morálka je považována za prvotní, právo vzniklo na základě konfliktů, které se daly řešit jen tak, že se vynutila poslušnost.

4. 1. Právní řád

Právní řád České republiky patří ke kontinentálnímu typu právní kultury a lze jej charakterizovat jako souhrn pramenů práva platných v daném státě. Dalším typem právní kultury pak je angloamerický typ právní kultury (common law) a islámský typ právní kultury.

4. 1. 1. Prameny práva

V právní literatuře se setkáváme s dvojitým dělením pramenů práva. Jsou jimi materiální prameny práva a formální prameny práva. **Prameny práva v materiálním smyslu** jsou zdroje obsahu práva, tedy příčiny jeho vzniku a existence. Jimi mohou být např. stav dané společnosti, státu, politického režimu, její tradice, zvyklosti, ekonomická, technologická a kulturní úroveň, vliv mezinárodního společenství. Ve **formálním pojetí** představují prameny práva formu právních norem. Pouze takové pravidlo chování, které má státem, resp. v mezinárodním právu společenstvím států uznanou formu, je právní normou. Tak např. formálním pramenem trestního práva je trestní zákon. Ve formálním smyslu se rozlišují čtyři základní prameny práva:

- právní předpis - normativní právní akt - jednostranně vydaný orgánem veřejné moci - obsahuje právní normy jako předem daná pravidla chování (základní pramen práva v kontinentálním typu právní kultury),
- soudní precedens - druh soudního rozhodnutí, které je prvním řešením případu dosud právem neupraveného, závazným pro obdobné případy v budoucnosti (typický pro angloamerický právní systém),
- normativní právní smlouva - druh smlouvy, která obsahuje obecně závazná pravidla chování,
- právní obyčej - zvyk dlouhodobě zažitý a užívaný, který je obecně uznávaný; stát jeho porušování sankcionuje (v kontinentálním právu není pramenem práva).

Právní řád České republiky je tvořen zákony a dalšími právními předpisy, ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách a nálezy Ústavního soudu, kterými zrušil určitý zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení.

Právní předpisy je možné členit z mnoha hledisek, nejčastěji se setkáváme s rozlišením dle jejich stupně právní síly, tj. dle postavení právní normy v hierarchii právního řádu. Platí zde pravidlo, že obecně závazný právní předpis nižší právní síly musí být v souladu s obecně závaznými předpisy vyšší

právní síly a lze ho zrušit či změnit aktem stejné nebo vyšší právní síly. Hierarchie právních předpisů dle jejich právní síly:

- Ústava a ústavní zákony,
- zákony,
- zákonná opatření,
- nařízení vlády,
- vyhlášky,
- nařízení kraje,
- nařízení obce.

Obce a kraje mohou v rámci své samostatné působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky, které mají na daném území sílu zákona, a proto jsou v hierarchii právních předpisů staveny na roveň zákonů.

Ústava – základní zákon České republiky s nejvyšší právní silou. V Ústavě jsou vytyčeny v obecné podobě hlavní zásady organizace státu a postavení občana. Dle ní je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Stěžejním předmětem ústavní úpravy je systém dělby moci na moc zákonodárnou (představovanou dvoukomorovým Parlamentem ČR – Poslanecká sněmovna a Senát), moc výkonnou (prezident a Vláda ČR), moc soudní (Ústavní soud a soustava obecných soudů). Ústava může být jednak kodifikovaná, tzv. monolegální (jeden dokument), nebo nekodifikovaná, tzn. polylegální (několik ústavních dokumentů), tak jak je tomu v současnosti v České republice, přičemž souhrn ústavních dokumentů je označován jako ústavní pořádek (tvoří jej mimo jiné Ústava České republiky, tj. ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony o státních hranicích, ústavní zákony týkající se zániku ČSFR). Ústava může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony. K jejich přijetí se vyžaduje souhlas třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.

Zákon je nejtypičtějším pramenem práva; zákon může občanovi něco přikazovat, zakazovat či ho k něčemu opravňovat. Určité zákony jsou označovány jako zákoníky, kodexy. Zákoníkem se rozumí takový zákon, který se pokouší o jednotnou a systematickou úpravu rozsáhlé právní oblasti.

Termínem **legislativní proces** v ČR se rozumí proces vytváření zákonů (v širším slova smyslu též i jiných právních předpisů nižší právní síly; níže se zaměříme pouze na přijímání zákonů). Prvním krokem legislativního procesu je tzv. zákonodárná iniciativa. Návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo kraje, výjimkou jsou pouze návrhy zákona o státním rozpočtu a státním závěrečném účtu, kdy k podání je legitimována pouze vláda jakožto nejvyšší orgán moci výkonné. Návrh se předkládá písemně a musí obsahovat přesné znění toho, na čem se má Poslanecká sněmovna usnést. Součástí návrhu je tzv. důvodová zpráva, která ozřejmuje důvody a principy návrhu nové právní úpravy. Návrh zákona prochází v Poslanecké sněmovně trojím čtením, během něhož může být návrh zamítnut, schválen či pozměněn; o tom rozhoduje nadpoloviční většina přítomných poslanců. Poté, co návrh zákona schválí Sněmovna, postoupí ho bez zbytečného odkladu Senátu. Schválí-li Senát návrh zákona či se k němu do 30 dnů nevyjádří, je návrh zákona přijat, jestliže však Senát návrh zákona zamítne, vrátí jej zpět Poslanecké sněmovně, aby o něm hlasovala znovu. Návrh zákona je přijat, pokud jej Sněmovna schválí nadpoloviční většinou všech poslanců. Přijatý zákon je postoupen prezidentu republiky, který může uplatnit své právo veta (odmítnout zákon) a vrátit ho zpět do Sněmovny. Podpoří-li Sněmovna vrácený zákon nadpoloviční většinou všech poslanců, je zákon přijat. V praxi to znamená přehlasování prezidentova rozhodnutí, práva veta. Za mimořádných okolností (např. při ohrožení bezpečnosti státu) je možné vyhlásit tzv. stav legislativní nouze. Za tohoto stavu se uskutečňuje zkrácený legislativní proces, kdy je přijímání zákonů zjednodušeno, aby tak bylo možno co nejrychleji reagovat na aktuální mimořádnou situaci.

Zákon musí být v souladu s ústavními zákony, je nadřazen právním předpisům nižší právní síly.

Platnost a účinnost zákona

Co se týče časové působnosti zákona, je nutno rozlišovat pojmy platnost a účinnost. Platností zákona se rozumí jeho samotná existence, tj. že zákon je součástí platného českého právního řádu. Platnosti nabývá zákon vyhlášením ve Sbírce zákonů (dnem, který je uvedený v záhlaví Sbírky zákonů). Sbírka zákonů je ústřední sbírka sloužící k vyhlášení a zpřístupnění významných právních dokumentů, ve Sbírce zákonů se publikují např. ústavní a jiné zákony, zákonná opatření Senátu, rozhodnutí Ústavního soudu a opatření České národní banky. Účinnost zákona začíná dnem, od kterého má být podle zákona postupováno. Tento den je zpravidla označen v posledním paragrafu zákona, pokud zákon den započetí účinnosti neuvádí, tak se vychází z 15denní lhůty mezi platností a účinností. Časový interval mezi platností právní normy a její účinností se nazývá *vacatio legis*.

Zákonná opatření přijímá Senát v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny, a to ve věcech, které nesnesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona (zákonná opatření však nelze přijmout ohledně např. Ústavy či volebního zákona). Návrh na vydání zákonného opatření je oprávněna podat pouze vláda. Zákonné opatření se vyhláší stejným způsobem jako zákon.

Nařízení vlády má povahu prováděcího předpisu, vychází z obsahu zákona a vytváří předpoklady pro realizaci zákona v praxi.

Obdobnou povahu i účel mají i další prováděcí předpisy státní správy (**vyhlášky ministerstev, nařízení kraje, nařízení obce**). Musí být v souladu s předpisy vyšší právní síly (např. vyhláška ministerstva nesmí odporovat nařízení vlády).

Zvláštní kategorii představují **obecně závazné vyhlášky kraje a obecně závazné vyhlášky obce**. Tyto předpisy jsou vydávány v rámci tzv. samostatné působnosti, tj. vydávají je samosprávné orgány krajů a obcí, a to za účelem uspořádání místních poměrů (např. obecně závazná vyhláška o místním poplatku za užívání veřejného prostranství).

4. 1. 2. Právo objektivní a právo subjektivní

Právo objektivní představuje soubor právních norem, jejichž dodržování je zabezpečováno státní mocí. Subjektivním právem je pak konkrétní oprávnění plynoucí z objektivního práva, vynutitelné státní mocí.

4. 1. 3. Právo soukromé a právo veřejné

Základní dělení práva je dělení na **právo veřejné** (*ius publicum*) a **právo soukromé** (*ius privatum*). Hranice mezi právem soukromým a právem veřejným není zcela ostrá a určení, zda podřadit určitý právní vztah a právní normu ho upravující pod právo veřejné nebo pod právo soukromé činí často potíže. Právě k tomuto rozlišení existuje celá řada různých teorií, nahlízejících na rozdíly mezi právem soukromým a právem veřejným z různého úhlu pohledu. Mezi základní teorie rozlišování práva soukromého a práva veřejného řadíme v současné době teorii zájmovou, teorii mocenskou (subordinační) a teorii organickou (subjektů).

Teorie zájmová či tzv. Ulpianova teorie vychází z předpokladu, že právo soukromé se týká zájmů jednotlivce, zatímco právo veřejné zájmů státu (zájmu veřejného), přičemž zájem veřejný staví nad zájem soukromý.

Teorie mocenská (subordinační) používá jako základní hledisko rozlišení práva veřejného a práva soukromého vztah nadřízenosti a podřízenosti či rovnosti v právních vztazích. V případě, že jsou účastníci právního vztahu k sobě navzájem ve vztahu nadřízenosti (možnost ukládání povinností a poskytování či odnímání subjektivních práv) a podřízenosti, můžeme tento vztah řadit pod právo veřejné, zatímco v případě, kdy je mezi nimi rovné postavení, lze tento vztah podřadit pod právo soukromé.

Poslední z výše uvedených hlavních teorií je **teorie organická (teorie subjektů)**. Základním kritériem rozlišení práva na právo veřejné a právo soukromé je skutečnost, zda se právní subjekt ocitá

v určitém právním poměru z důvodu svého členství v některé veřejnoprávní korporaci či nikoliv. Veřejnoprávní povahu tedy mají ty vztahy, ve kterých jeden ze subjektů vystupuje v pozici nositele státní moci.

4. 1. 4. Právní odvětví

Právo se pak také člení na tzv. právní odvětví, která jsou více či méně zařaditelná pod právo soukromé či právo veřejné. Pro rozlišení jednotlivých právních odvětví je zásadní především předmět jejich regulace. Některá odvětví nejsou čistě soukromoprávní povahy, ale obsahují i některé veřejnoprávní prvky (např. pracovní právo). Níže uvedený výčet není výčtem vyčerpávajícím.

Soukromoprávní odvětví jsou:

- **obecné občanské právo**, které lze dále členit na právo rodinné, právo věcné, právo dědické a právo závazkové,
- **právo obchodních korporací** – soubor speciálních právních norem, které upravují především postavení obchodníků a vztahy, do nichž obchodníci vstupují,
- **pracovní právo** – systém právních norem upravujících vztahy mezi zaměstnanci, zaměstnavateli a odbory,
- **právo duševního vlastnictví**,
- **mezinárodní právo soukromé** – upravuje soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem, a to jak hmotněprávními normami, tak i procesněprávními normami.

Veřejnoprávní odvětví jsou:

- **právo ústavní** – stěžejní odvětví právního řádu, které určuje základy úpravy pro jiná právní odvětví, obsahuje principy demokracie, jeho základním pramenem je Ústava,
- **právo trestní** – část právního řádu, jejímž předmětem je ochrana nejdůležitějších zájmů a hodnot jednotlivce i společnosti (např. život, zdraví, majetek) proti trestným činům a jejich pachatelům; základním pramenem trestního práva je trestní zákon,
- **právo správní** – soubor právních norem upravujících veřejnou správu, postihuje mimo jiné oblast školství, zdravotnictví, dopravy, zemědělství,
- právo sociálního zabezpečení,
- finanční právo,
- procesní právo.

4. 1. 5. Právo hmotné a právo procesní

Normy práva hmotného stanovují, jaká práva a povinnosti mají jejich adresáti. Normy práva procesního pak upravují možnost jejich uplatnění před orgánem veřejné moci, jakým způsobem bude v rámci řízení postupováno.

4. 2. Soudní ochrana

Dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod se každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Dle čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, se může obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Čl. 36 Listiny základních práv a svobod tedy zakotvuje právo na soudní ochranu, tedy právo každého obrátit se na nezávislý a nestranný soud a domáhat se u něj ochrany.

Soudnictví lze definovat jako činnost nezávislých soudů jako státních orgánů, vykonávanou podle stanovených pravidel a spočívající v závazném řešení konkrétních případů podle právních norem.

Z výše uvedeného vyplývá, že soudnictví může být jen činností státních orgánů (soudů), spočívá v řešení konkrétních případů, toto řešení musí probíhat podle stanovených pravidel (které můžeme nazvat soudní proces) a být závazné. Posláním soudnictví není tvorba práva, nýbrž aplikace již existujících právních norem.

Soudnictví se člení na: **civilní soudnictví, trestní soudnictví, správní soudnictví a ústavní soudnictví.**

4. 2. 1. Organizace soudnictví

Soustavou soudů rozumíme organizační uspořádání soudnictví, jeho strukturu a vztahy mezi soudy jako jejími články. Jestliže soustava soudů zahrnuje všechny soudy ve státě, hovoříme o jednotné soudní soustavě, pokud tomu tak není, existuje ve státě více soudních soustav (tak je tomu i v ČR). Soudní soustava se skládá z článků. Tento organizační pojem určuje postavení soudu v rámci soustavy; platí, že územní obvod působnosti vyššího soudu se shoduje se souhrnem územních obvodů soudů nižšího stupně, vůči nimž působí jako vyšší soud.

Soustavu obecných soudů v České republice tvoří **čtyři organizační články** (od nejnižšího po nejvyšší):

- okresní soudy (na roveň jsou jim postaveny obvodní soudy v hlavním městě Praze a Městský soud v Brně),
- Krajské soudy (na roveň je jim postaven Městský soud v Praze),
- vrchní soudy,
- Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud.

Vztahy mezi obecnými soudy jsou důležité mimo jiné při rozhodování o opravných prostředcích. V těchto procesních souvislostech označujeme soud, který rozhoduje o opravném prostředku, za soud vyššího stupně; v České republice je soustava soudů **dvoustupňová** (proti rozhodnutím soudů prvního stupně je přípustný řádný opravný prostředek, o kterém rozhoduje soud druhého stupně).

Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti, jehož postavení a kompetence jsou zakotveny přímo v Ústavě České republiky. Sídlem Ústavního soudu České republiky je Brno. Soud je tvořen patnácti soudci, kteří rozhodují v tříčlenných senátech nebo v plénu. Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident republiky na dobu deseti let. Úkolem Ústavního soudu je zejména chránit práva vyplývající z Ústavy, Listiny základních práv a svobod a dalších ústavních zákonů České republiky. Ústavní soud rozhoduje mimo jiné o: zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem, ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu, tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony. Rozhodnutí Ústavního soudu jsou konečná a nelze se proti nim odvolat. Ve věci samé rozhoduje soud nálezem, v ostatních věcech usnesením. Odůvodnění nálezů obsahují často vyjádření k významným právním otázkám, a jsou proto v praxi často využívána jako doplňkový pramen práva.

Okresní soudy jsou nejnižším článkem soustavy soudů, vykonávají soudnictví pouze v prvním stupni, a to ve věcech civilních a trestních.

Krajské soudy rozhodují ve věcech civilních, trestních i správních. Krajské soudy vystupují jako soudy instance první (pro obtížnější či méně časté kauzy) i druhé (ve věcech odvolání proti rozhodnutí okresních soudů).

Vrchní soudy jsou soudy pouze druhého stupně, nikdy nerozhodují v první instanci. Zabývají se odvoláními ve věcech civilních i trestních tam, kde v prvním stupni rozhodovaly krajské soudy patřící do jejich obvodu. Vrchní soudy jsou dva, a to v Praze a Olomouci.